

REVIZNÍ DOKUMENTACE ÚSES

Ing. Michal KOVÁŘ

*AGERIS s. r. o., Jeřábková 5, 602 00 Brno
michal.kovar@ageris.cz*

ÚVOD

Nad skutečností, že formální i věcná kvalita (koncept) místních ÚSES je velmi variabilní, si na předcházejících ročnících této konference posteskla řada referujících (např. Dujka 2002; Glos 2005) a zainteresovaní projektanti spolu s příslušnými úředníky státní správy mají s tímto stavem vlastní zkušenosti. Mnohá území jsou však řešena velmi kvalitně a u řady jiných došlo díky zpracování „revizních dokumentací“ (obvykle ve formě okresních či krajských generelů ÚSES) k odstranění nejzávažnějších nedostatků. K takové situaci však zdaleka nedošlo ve všech oblastech obsahujících problematická řešení ÚSES a také ne všechny revizní dokumentace vedly k odstranění koncepčních nedostatků.

V úvodu je nezbytné odlišit od sebe chyby ve vymezení jednotlivých prvků ÚSES a chyby koncepce ÚSES (koncepční chyby). Chyby vymezení jednotlivých prvků mají obvykle nepravidelný (náhodný) výskyt a jsou relativně snadno odstranitelné - odstranění chyby se obvykle týká několika málo prvků v jednom či několika málo navazujících katastrálních územích. Typickým příkladem je opomenutí návaznosti (či nepřesné navázání) prvků dvou nesouběžně řešených sousedících území či nedodržení nezbytných prostorově funkčních parametrů vymezovaných prvků. Naproti tomu koncepční chyby jsou reprezentovány nedostatky, které jsou systematicky uplatňovány v přístupu k řešení ÚSES. Přítomnost koncepčních chyb zpravidla indikuje rozpor se základními pravidly tvorby ÚSES (prostorově funkčními kritérii). Jako příklad koncepčních chyb je možné uvést systematické uplatňování kontrastních biokoridorů či úplné opomíjení mezofilních soustav prvků ÚSES. Významným důsledkem chyb koncepce je tak obvykle výrazně nižší účelnost ÚSES z pohledu poptávaných efektů, a to i při formálně korektně zvládnutém procesu tvorby ÚSES. V některých případech mohou být koncepční chyby také ve střetu s využitím území, který zapříčiňuje praktickou neuplatnitelnost (nerealizovatelnost) ÚSES (což platí také pro některé koncepční nedostatky - viz dále.).

Vedle chyb vymezení prvků ÚSES a koncepčních chyb je třeba zmínit ještě významnou skupinu, kterou můžeme pracovníčně nazvat jako koncepční nedostatky - vzhledem k uplatnění metodických požadavků totiž nejde o chybná řešení, ale skutečně o nedostatky, jejichž výskyt obvykle pramení z mozaikovitého řešení dokumentací ÚSES (typickým příkladem je vytváření relativně nadbytečných větví).

Společným jmenovatelem koncepčních chyb a koncepčních nedostatků je jejich obtížná náprava, která bývá řešitelná pouze revizí ÚSES širších území (řádově v rozsahu desítek čtverečních kilometrů).

Koncepční chyby a nedostatky je účelné (v některých případech nezbytné) řešit pomocí revizních dokumentací. Tyto dokumentace nemusí mít nijak výrazně nákladnou formu, přitom mohou mít poměrně širokou využitelnost, která je příležitostí nejen pro nezbytné odstranění chyb a nedostatků ÚSES, ale také příležitostí pro řešení řady dalších témat spjatých s tvorbou ÚSES:

- 1 - Příležitost pro odstranění koncepčních chyb a nedostatků (včetně chyb vymezení)

- 2 - Příležitost pro průběžnou optimalizaci ÚSES
- 3 - Příležitost pro nové přístupy v koncepci ÚSES
- 4 - Příležitost pro informační systém ÚSES
- 5 - Příležitost pro územní analytické podklady
- 6 - Příležitost pro hodnocení ÚSES

1. Příležitost pro odstranění koncepčních chyb a nedostatků (včetně chyb vymezení)

Nejvýznamnější typy koncepčních chyb je vhodné specifikovat na základě dvou nejběžnějších soustav prvků ÚSES, kterými jsou soustavy hydrofilní a mezofilní. Hydrofilní soustavy prvků jsou vymežovány v prostoru niv v jednoznačné vazbě na vodní toky. V některých oblastech došlo při trasování hydrofilních biokoridorů k systematické tvorbě neúčelných mezofilních „bypassů“, obcházejících zastavěná území. V některých případech jsou hydrofilní soustavy vytvářeny „paušálně“ podél všech vodotečí v řešených územích - tedy i podél méně významných toků s nedostatkem prostoru pro hydrofilní biocentra. Problematictější je situace u mezofilních soustav prvků (vymežovány mimo suchá stanoviště a prostory niv). Nejzávažnějším problémem jsou oblasti, kde mezofilní soustavy vlastně vůbec vytvářeny nejsou a lokální ÚSES je zde tvořen pouze hydrofilními prvky. Existují také rozsáhlejší oblasti, kde jsou soustavy mezofilních a hydrofilních prvků systematicky neúčelně provazovány kontrastními biokoridory. Problematická jsou však i příliš velkorysá řešení s výrazně hustou sítí prvků mezofilních soustav a tedy s velkým prostorovým nárokem. Příkladem mohou být řešení ÚSES v některých lesních až lesozemědělských oblastech. Obecně stojí tvorba ÚSES v lesním prostředí poněkud stranou detailního zpracování, přestože má v rozsáhlých oblastech s intenzivním lesním hospodářstvím stejně významné postavení jako v oblastech zemědělských a uplatňování ÚSES na lesních pozemcích bude zřejmě zdrojem obdobných problémů jako na orné půdě.

V úvodu příspěvku bylo popsáno, že jsou koncepční chyby důsledkem rozporu se základními pravidly tvorby ÚSES. Je však třeba dodat, že tato základní pravidla, zvláště první dvě prostorově funkční kritéria (kritérium rozmanitosti potenciálních ekosystémů a kritérium prostorových vztahů potenciálních ekosystémů), byť představují biogeografickou podstatu tvorby ÚSES, mohla být v příslušných pasážích metodiky tvorby ÚSES (Maděra, Zimová, eds. 2005) popsána poněkud uceleněji a jejich význam více akcentován.

V procesu tvorby ÚSES je odstranění koncepčních chyb řešitelné revizními dokumentacemi, které mají vazbu na nástroje územního plánování (zvláště územní plány, případně také ZÚR). Z tohoto pohledu se jeví jako zvláště vhodná forma územně plánovacího podkladu - územní studie (blíže např. Glos 2010) s nezbytnou vazbou na územně analytické podklady obcí s rozšířenou působností.

2. Příležitost pro průběžnou optimalizaci ÚSES

Trvalá ochrana prvků ÚSES je významnou součástí tvorby ÚSES. Přesto je třeba individuálně posoudit, zda v případě střetů jiných záměrů s ÚSES není účelné dát přednost dílčí revizi trasování dotčených větví ÚSES před nákladnou modifikací záměru. Takové posouzení je zvláště vhodné v případě, kdy jsou záměry (obvykle prostorově významně limitované stavem území) ve střetu s „nefunkčními“ prvky ÚSES a případná změna koncepce ÚSES může vést k vhodnějšímu řešení takového střetu. Samozřejmě

neuvažujeme o účelové redukci prvků ÚSES, ale o požadavku na vhodné (vzájemné) přizpůsobení koncepce ÚSES a změn v území. Další významnou oblastí pro uplatnění revizí jsou dynamicky se rozvíjející příměstské oblasti či území podél nových velkokapacitních dopravních koridorů (dálnice, rychlostní komunikace, vysokorychlostní tratě) indukující významné změny struktury území.

3. Příležitost pro nové přístupy k tvorbě ÚSES

Koncepční chyby je možné řešit (případně jim i předcházet) pomocí „vzorových přístupů“ k tvorbě ÚSES - tedy specifikování optimálního uplatnění prostorově funkčních kritérií v konkrétních typech území. Příkladem vzorového přístupu je např. metoda souběžných a příčných větví (Kovář 2009) specifikovaná pro běžné pahorkatinné polohy Českomoravské vysočiny. Obdobně mohou vznikat vzorové přístupy pro řešení ÚSES v městském prostředí (Kovář 2007, 2008, 2009), které v řadě větších měst pravděpodobně bude revize koncepce vyžadovat.

4. Příležitost pro informační systém ÚSES

Geografická data o prvcích ÚSES jsou stále poměrně složitě dohledatelná a mají velmi variabilní formy, což zvyšuje časovou a tedy i finanční náročnost zpracování těchto dat. Logický požadavek na informační systém, který by standardizovaná data o ÚSES (jednotný formát a obsah) systematicky shromažďoval, byl nejen na této konferenci mnohokrát rozebírán (např. Glos 2010; Buček 2006; Matuška, Jelínek 2005). Pro informační systém ÚSES představují revizní dokumentace vhodný datový základ, neboť obdobně jako informační systém musí obsahovat aktuálně směrodatné vymezení prvků ÚSES doplněné o navrhované změny.

5. Příležitost pro ÚAP

Podchycení jevu „ÚSES“ v územně analytických podkladech obcí s rozšířenou působností zatím není metodicky upraveno a je řešeno velmi variabilně (blíže Glos, Kocián 2009). Je však zřejmé, že jejich obsahem by mělo být aktuálně směrodatné vymezení ÚSES a v případě, že byla na území zpracována (a schválena) revizní dokumentace, měly by obsahovat i revizí navržené změny. Dokud nebude existovat informační systém ÚSES, je nezbytné, aby geografická data ÚSES obsahovala v ÚAP také informaci o příslušnosti daného prvku k základním soustavám ÚSES (hydrofilní, mezofilní...), neboť jde z pohledu koncepce ÚSES o zásadní informaci, která je významná pro korektní zpřesnění prvku v rámci jeho detailního vymezení v územním plánu či pozemkové úpravě.

6. Příležitost pro hodnocení ÚSES

S tvorbou ÚSES je spjata také hodnocení ÚSES - dodnes prakticky neřešená, avšak významná součást jeho tvorby (blíže např. Drobilová 2010; Buček, Holcnerová 2010; Schneider 2005). Za součást hodnocení je třeba považovat jak hodnocení jednotlivých prvků, tak jejich systému jako souboru funkčně spjatých prvků ÚSES určitého území. Východiska pro taková hodnocení jsou v zásadě dvojí. První je orientováno na biologické charakteristiky prvků. Pro jeho realizaci jsou nezbytné podrobné terénní průzkumy vykonávané dlouhodobě (periodicky) a zajišťované odborníky. Jde tedy o poměrně nákladná hodnocení i v případě, že by nebyla zajišťována celoplošně, ale pouze u prvků ve

vybraných referenčních územích. Druhým východiskem je porovnání struktury prvků ÚSES s teoretickými východisky tvorby ÚSES. V podstatě tedy jde o zhodnocení potenciální funkčnosti prvků na základě zhodnocení dodržení základních metodických východisek tvorby ÚSES (zvláště prvních tří prostorově funkčních kritérií). Takové hodnocení představuje nezbytnou součást tvorby ÚSES, která by měla dosud systematicky nerealizovaným biologickým hodnocením předcházet.

OBSAH REVIZNÍ DOKUMENTACE

Základní obsah revizní dokumentace tvoří následující části:

- Aktuálně směrodatné vymezení prvků ÚSES
- Východiska pro návrh změn aktuálně směrodatného vymezení prvků ÚSES
- Návrh změn aktuálně směrodatného vymezení prvků ÚSES
- Zdůvodnění návrhu změn aktuálně směrodatného vymezení prvků ÚSES

Aktuálně směrodatné vymezení prvků vychází ze stavu zpracování ÚSES. Obvykle je reprezentováno aktuálním vymezením ÚSES v platné územně plánovací dokumentaci.

Ideálním východiskem pro návrh změn (koncepce) aktuálně směrodatného vymezení prvků ÚSES je úplná biogeografická diferenciací krajiny v geobiocenologickém pojetí. Tedy relativně náročné kartografické dílo, které bylo na většině území státu zpracováno v rámci řešení koncepčních dokumentací ÚSES (generely a základní plány ÚSES). Zkušený řešitel je obvykle schopen podstatnou část relevantních informací (ekologicky významné segmenty krajiny, potenciální a aktuální stav území) odvodit i z veřejně dostupných mapových děl (ZABAGED, GEOČR50, aktuální detailní ortofotosnímky, biochorické členění) při nezbytném doplnění nejasností terénním šetřením.

Návrh změn aktuálně směrodatného vymezení prvků ÚSES obsahuje návrh doplnění či odstranění prvků ÚSES či jejich dílčích částí. Návrh by měl jednoznačně deklarovat svůj „koncepční“ charakter, ze kterého by měla být zřejmá nezbytnost následného detailního vymezení prvků v rámci jejich podrobného zapracování do územně plánovací dokumentace či do pozemkových úprav.

Zdůvodnění navrhovaných změn je významné pro možnost posouzení korektnosti navrhovaných změn při schvalování či přebírání revizní dokumentace a také jako vodítko pro detailní vymezení změn v územně plánovací dokumentaci.

ZÁVĚR

Odstraňování koncepčních chyb a nedostatků můžeme chápat jako „optimalizaci koncepce ÚSES“, která by měla představovat nedílnou součást procesu tvorby ÚSES. Cílem referátu bylo upozornit na existenci koncepčních chyb a nedostatků a nastínit možnosti jejich řešení pomocí revizní dokumentace, která může být relativně nenáročná na prostředky a může významně zkvalitnit tvorbu ÚSES. V závěru považuji za důležité upozornit na kritické posuzování vytvářených ÚSES, neboť koncepční chyby a nedostatky mohou být v procesu vytváření ÚSES dlouhodobě stabilizovány a vést k neúčelnému vynakládání prostředků na řešení nevhodně navržených prvků.

LITERATURA

- BUČEK, A., HOLCNEROVÁ, E.:** Vývoj ekologické sítě na území města Brna. In: Petrová A.(ed.): *ÚSES - ZELENÁ PÁTEŘ KRAJINY*. Sborník z 9. ročníku semináře „ÚSES - zelená páteř krajiny“ konaného 8.-9. září 2010 v Brně, 2010, 104 s.
- BUČEK, A.:** Potřeba jednotného informačního systému ÚSES. In: Petrová A.(ed.): *ÚSES - ZELENÁ PÁTEŘ KRAJINY*. Sborník ze semináře „ÚSES - zelená páteř krajiny“ konaného 5.-6. září 2006 v Brně, 2006.
- DROBILOVÁ, L.:** Metodika hodnocení ekologické sítě v krajině. In: Petrová A.(ed.): *ÚSES - ZELENÁ PÁTEŘ KRAJINY*. Sborník z 9. ročníku semináře „ÚSES - zelená páteř krajiny“ konaného 8.-9. září 2010 v Brně, 2010, 104 s.
- DUJKA, V.:** ÚSES v územním plánování z pohledu urbanisty. In: Petrová A. (ed.): *ÚSES - zelená páteř krajiny 2002*. Sborník z 2. ročníku semináře „ÚSES - zelená páteř krajiny“ konaného 9.-11. září 2002 v Brně, 2002.
- GLOS, J.:** Plán ÚSES a informační systém ÚSES. In: Petrová A.(ed.): *ÚSES - ZELENÁ PÁTEŘ KRAJINY*. Sborník z 9. ročníku semináře „ÚSES - zelená páteř krajiny“ konaného 8.-9. září 2010 v Brně, 2010.
- GLOS, J.:** ÚSES a koncepce. In: Petrová A.(ed.): *ÚSES - ZELENÁ PÁTEŘ KRAJINY 2008*. Sborník ze 7. ročníku semináře „ÚSES - zelená páteř krajiny“ konaného 2.-3. září 2008 v Brně, 2008.
- GLOS, J., KOČIÁN, J.:** Různé přístupy v pojetí ÚSES v ÚAP. In: Petrová A.(ed.): *ÚSES - ZELENÁ PÁTEŘ KRAJINY 2009*. Sborník ze 8. ročníku semináře „ÚSES - zelená páteř krajiny“ konaného 7.-9. září 2009 v Brně, 2009.
- KOVÁŘ, M.:** Ekologická síť a městské krajiny. In: Petrová A.(ed.): *ÚSES - ZELENÁ PÁTEŘ KRAJINY 2007*. Sborník ze 6. ročníku semináře „ÚSES - zelená páteř krajiny“ konaného 4.-5. září 2007 v Brně, 2007.
- KOVÁŘ, M.:** Ekologické sítě v urbánní a suburbánní krajině. In: Herber, V.: *Fyzickogeografický sborník 6: Fyzická geografie a trvalá udržitelnost - příspěvky z 25. výroční konference Fyzickogeografické sekce České geografické společnosti konané 30. a 31. ledna 2008 v Brně, Přírodovědecká fakulta Masarykovy univerzity v Brně a Česká geografická společnost. 2008.*
- KOVÁŘ, M.:** Příčné a souběžné větve místního ÚSES. In: Petrová A.(ed.): *ÚSES - ZELENÁ PÁTEŘ KRAJINY 2009*. Sborník ze 8. ročníku semináře „ÚSES - zelená páteř krajiny“ konaného 7.-9. září 2009 v Brně, 2009.
- MADĚRA, P., ZIMOVÁ, E. (eds.):** Metodické postupy projektování lokálního ÚSES. /CD-ROM/ Ústav lesnické botaniky, dendrologie a typologie LDF MZLU v Brně, Löw a spol., Brno. 2005
- MATUŠKA, P., JELÍNEK, B.:** IS ÚSES - kraj Vysočina. In: Petrová A., Matuška, P.(eds.): *ÚSES - ZELENÁ PÁTEŘ KRAJINY*. Sborník ze semináře „ÚSES - zelená páteř krajiny“ konaného 9.-7. září 2005 v Brně, 2005.
- SCHNEIDER, J.:** Použitelnost metodiky Svátek, Buček (2005) pro hodnocení stavu a péče biocenter ÚSES. In: Petrová A.(ed.): *ÚSES - ZELENÁ PÁTEŘ KRAJINY 2008*. Sborník ze 7. ročníku semináře „ÚSES - zelená páteř krajiny“ konaného 2.-3. září 2008 v Brně, 2008.